

Dissertatio inauguralis de morbis tartareis ... / [Johann Ludwig Müller].

Contributors

Müller, Johann Ludwig, 1669-
Wedel, Georg Wolfgang, 1645-1721.
Universität Jena.

Publication/Creation

Jenae : Litteris Krebsianis, [1695]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/dvn9zzqz>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

B. C. D.

DISSERTATIO INAUGVRALIS
DE
MORBIS TARTAREIS,

Quam
CONSENSV ET AVTORITATE

Illustris & Gratosissima Facultatis Medicæ
In Alma Salana,
P R Æ S I D E

GEORGIO WOLFF-
GANGO WEDELIO,

Med. Doctore, Comite Palatino Cæsareo,
Confiliario & Archiatro Ducali Saxonico, Theoretices Professore
Ordinario, h. t. Facultatis Medicæ Decano,

ATRONO, PRÆCEPTORE AC PROMOTORE OMNI OBSERVANTIÆ
CVLTV SVMMÆ DEVENERANDO,

PRO LICENTIA

Summos in arte Medica Honores, Insignia atque Privilegia Docto-
ralia, MORE MAJOVM, legitime consequendi,

Publicæ Eruditorum disquisitioni subjecit.

IOHANN. LVDOVICVS Müller/

Northufanus

IN AUDITORIO MAIORI,
ad Diem Julii M DC XCV.
Horis ante- & pomeridianis consuetis.

J E N Æ

LITTERIS KREBSIANIS

05

V I R O

MAGNIFICO Atq^{ue} EXCELLENTISSIMO,

D O M I N O

PETRO MÜLLERO, JC^{TO}

ANTEHAC

CONSILIARIO SAXONICO, IN ALMA SALA-
NA JURIS PUBLICI, FEVDALIVM, CODICIS AC NOVEL-
LARVM CONSTITVTIONVM PROFESSORI PUBLICO, CV-
RIÆ PROVINCIALIS, SCABINATVS AC JURIDICÆ
FACVLTATIS ASSESSORI, HVJVSQVE SENIORI,

Nunc

CANCELLARIO RVTHENICO, CONSISTORII QVOD GERA-
EST PRÆSIDI, AC GYMNASII INSPECTORI VNDIQVA-
QVE BENE MERENTISSIMO,

PARENTI MEO POST DEVM SANCTE COLENDO.

Dissertationem hanc Inauguralem demisse offero

Ejus

Obedientissimus Filius

JOHANNES LVDOVICVS Müller

PROOEMIVM.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκ γένετ' ὅς ἐστιν, i.e. *Totus homo ab ipso ortu morbus est.* Gravis hæc est sententia Democriti, qua utitur in colloquio cum summo dictatore Hippocrate.

Contraria hæc sensibus rationique videntur, cum constet sanos esse, quibus cum conversamur, qui actiones suas perfecte & cum robore exercere possunt, valetudine insuper vtuntur integra, nulla imbecillitas, nullus dolor, nulla lassitudo fatigat corpus, omnia sana.

Sed ad intimiora oculis mentis si penetramus, assensum largiri cogimur Democrito; longe alia hic est facies, materia morbi vndique se exerit, morbumque in proprio sinu quilibet fovet mortalium, latet anguis in herba, (sive rubet facies, bene ingerit, bene digerit, viscera omnia recte se habent, & tamen æmulatur rubens pomum, quod intus vermem alit, qui ipsum depascit.

Exempla si deposcimus, morbi Tartarei uberrime illa præbent, morbi, qui teneræ infantum ætati insidias struunt, adultiorem aperto aggrediuntur Marte, bellumque indices inevitabile nec senio parcent, debile illud debilius & infirmius reddentes. Totus homo ab ipso ortu morbus est.

Selegimus gravem hanc materiam speciminis INAV.

GVRAALIS loco, summum implorantes Numen, ut benedictione ex alto nostris subveniat ausibus, quo omnia feliciter in sui Nominis gloriam, proximique salutem eveniant!

CAPVT I.

De

Morborum Tartareorum Existentia, Natura & Effectibus.

VT in omnibus aliis thematibus omnium primo disquirendum est de τὸ ὄν, an & quod sit, prius, quam de τὸ διόν, unde & quale sit, disquiramus; ita longe maxime id valet in recensione morborum Tartareorum.

Nulla videtur horum mentio fieri apud Veteres, sollicitos nihilo minus naturæ rursatores. Soli Chimici, præeunte eorum antesignano *Theophrasto Paracelso*, hos fere nominant, crepantque, quorum principia nec omnibus arriident, nec ubique cum rebus concordant. Obscurarunt potius (ita contra eos fert adversantium adsertio,) quam illustrarunt rem ipsam, dubium, an ipsi intelligant, quod tam horrendis & inauditis nominibus insignivere.

Quid quod ipse *Helmontius*, nostro seculo idem aggressus, quod superiori *Paracelsus*, reformationem artis Medicæ puta, plane discors est. Et tantum abest, ut sequatur illius vestigia, ut potius ex professo, qui primus Tartarum in morbum introduxit, refutandum sibi sumserit. Hinc post, quam Tartari historiam præmiserat *Operum p. m. 186.* in breve syzma contrahens e *Paracelsi* libris de morbis Tartareis hypothesein, inventionem tartari in morbis temerariam, alimenta tartari insontia, tartarum non in potu, totidem tractatulis evincere contendit.

Res eo redit, non esse tartarum morborum occasionalem materiam internam, non inesse naturaliter, non nisi abusive &

& per metaphoram dici tartarum, qui metaphoricus sensus a naturalium historia semper exulare debeat, laudandis potius feminum destinationibus & cuncta potius ex agentibus feminalibus oriri, materias sibi substratas traducentibus; sique cibi non in bonum cruorem mutantur, id digestionis vitio, non autem alicujus tartari ergo evenire, adeoque nihil novi addidisse Paracelsum, præter nomen tartari.

Quicquid vero horum sit, inprimis non esse virgini naturæ inspersum tartarum, nec totam quasi naturam esse tartarum ad introducendam morborum causam, ut id largiamur *Hemontio*, laxius paulo evagante hypothesis; non posse tamen negari vel tartarum, vel inde oriundos morbos tartareos, res ipsa loquitur, nec antiquis intacta, nec negare viso *Helmontio* neganda, quocunque demum modo illum acceperit, utpote qui alibi eandem sententiam suam facit.

Instar omnium sit locus ex *paradox. quinto de fontibus Spadani*, ubi §. 2. p. 553. omnibus prorsum morbis epotas Spadanas convenire scribit, qui ex hoste tartaro, præter naturam intus recepto & coagulato, conscendunt. Quo ipso satis mentem explicat, & quo sensu negaverit tartarum omnium morborum causam naturalem.

Quod igitur veterum attinet scrinia, non obstat, si vel maxime nesciverint vel non attigerint morbos tartareos, cum quilibet scriptores ex suo seculo sint judicandi, neque omnia scivisse antiquos ratum sit, suis etiam inventis nostris seculis relictis. Ast si loculos excutiamus illorum, invenias & inibi antiquam sapientiam.

Enimvero quod *divinus Senex*, fons omnis medicinæ, τὸ παχύτατον, καὶ δολιόδεσταιον, crassissimum & turbidissimum vocat, l. de aer. aqu. & loc. c. 23. t. 1. § 9. item καὶ σφοδρότατον, ponderosissimum, ibidem c. 20. t. 3. βαρύτατον, gravissimum, r. s. circa materiam quidem calculi, morbi tartarei famosi, id ipsum hoc tartareum revera est; id quod ἐκστρέφεται καὶ συμπίπτουσα, coaccervari & con crescere scribit; primum quidem parum, deinde magis

magisque. Idem rem acu tangit, cum *l. de intern. affect. c. 50.* τὰ παχέα καλόμενα υἱσθήματα, morbos crassos appellatos describit, ubi clarissime depingit tartareum morbum, & clarius mentem exponens paulo inferius, ὁρᾷ παχὺ, inquit, mingit crassum, quod quippe morbi causa erat in colica, quam intelligit, scorbutica.

Hæc ut instar omnium sunt, ita non minus concinit experientia & ratio. Dantur morbi, ubi in sensus occurrit salino-terreum principium, quod in sequentibus libabimus, effectus vero testatur de sua causa. Quis non novit calculos, non dicam renum & vesicæ, sed in toto corpore, & tantum non omnibus ejusdem partibus repertos, notatos a *Sennerto in Instit.* & aliis? Quis nescit podagram nodosam, exempta calce cretacea, parietibus illinenda? ne alia hic laudemus. Sufficit naturæ & mechanicæ *Paracelsum* conformiter circa hos morbos philosophatum esse.

Id ut pateat magis, nec NOMEN abludit, barbarum prima fronte visum. Non diffitemur, esse id æquivocum. Juxta *Hesychium*, *Etymologicum magnum*, & *Scholiasten Aristophanis*, Τάρταρος ὁ κατώτερος, vel κατώτατος, τὸ ἄδρυ τῶν, Tartarus inferorum sedes ima est, a τείρω affligo, vel τήρω in carcere custodio, juxta alios a τάρσσω conturbo, vel ἀπὸ τάρταρος, a tremore frigoris.

Veteres, in primis Poetæ, rem terribilem & horridam describentes, vocabulo utebantur tartari. Sic *Virgilius l. 7, Æneid.*

cornuque recurvo

Tartaream intendit vocem.

& *Varro l. 6. de lingua Latina, p. 72.* ex vetusto quodam Poeta versiculum allegat:

Corpore Tartarino prognata paluda virago;

ubi Tartaro originem Græcam asserit, & unum e fluminibus, quæ sint apud inferos ex *Platone*.

In hac significatione pluribus inclaruit seculis, nec apud autores classici invenias aliter sumptum, imo & Medicorum anti-

antiquorum scrinia plane libera reliquit, vt videri possit *Paracelsus* autor nominis, qui, vti multa alia, ita & Tartarum in scholas medicas introduxerit, nec enim quisquam medicorum ante ejus ætatem hoc vocabulo usus facile legitur.

Ast ut ipse non est primus *Chimix* inventor vel autor, sed pluribus ante eum seculis antiquissima hæc ars inclauit; ita non minus certum, quod ante *Paracelsum* tartarus fuerit in usu chimico, & hoc ipso nomine. Ne laudemus alia argumenta, cum primis *Basilii Valentini* loca, ubi mentionem hujus facit, est apud *D. Præsidentem MSS. Chemicum* anno 1466. exaratum, ubi nomen hoc occurrit & legi potest. Liberum vero ipsi fuit a mechanica hæc tartari vini & agnoscere tartarum morbosum in corpore humano.

Intelligit autem per Tartarum quemcunq; succum & magma in fundo stabulans, desumpta metaphora à partibus terrestribus salinis vini, quæ sensim ad latera dolii secedunt & in lapidosam substantiam concresecunt, ad ejus instar viscositates, limositates & impura sedimenta comprehendens. Ulterius quoque progressum faciens, & pro ratione trium suorum principiorum morbos distinguens, in sulphureos, salinos, & mercuriales, tartareos adiecit, rationem quoque, quare ita nominaverit, reddit *L. 1. de Tartaro c. 1.* quia in corpore humano tale quid tartaro simile reperiatur.

Frustra hinc est *Renodæus in Dispens. Medic. p. 509.* Tartarum ideo nominari forsan putans, quod multorum empiricorum sit idolum, ut *Tartac* olim fuit *Hevæorum 2. Reg. c. 17. v. 31.* Sed ipse statim sententiam mutat, & dicit, magis, quod infimum vasis locum obtineat, dici. Rectius paulo *Kozack disc. Phys. tr. 3 §. 11. p. 37.* est impuritas crassa, inquit, per separationem ex alimentis separata, sulphur foetidum & sal stypticum in se habens.

A tartari ergo vini, (corticem vasculi vetustissimi vini vocat *Cælius Aurelianus l. 2. tard. pass. c. 13. p. 373.*) ab aliis sub fece vini comprehensi, mechanica, & tartarus hic & morbi

tartarei nomen indepti sunt, uti & obstructions, caries, erosio, intemperies ipsa, & plura alia ab eadem denominata fuisse. Neque de hoc tartaro seu terreo exuperante salino inquinante morbifico dubitare finit mechanica. Ut terra aquam in se habet, dicente *Cool. de nat. puer. c. 29. l. 3. & 9.* ita & aqua terram resolutam, teste evaporatione & aliis experimentis.

Vti vero & sub nomine arenæ, fabuli, calculi & lapidis latiori paulo significatu alias quoque notus est; ita tacemus nomina cetera, quibus *Paracelsus* tartarum distinguit, ex quibus tamen nomen Duelech emicat, & præ aliis receptum est quoque. Germanis *Grieff* / *Grieff* / *francfheiten* / dici possunt.

Egregium tale specimen tartareæ concretionis exhibet ad oculum fons unus & alter non procul ab hac urbe, ubi muscum terrestrem videre licet, qui non solum tali materia lenta & terrea obsitus conspicitur, verum etiam totus consumitur, & in lapidibus concretis sui figuram ramosam & foliosam relinquit ac exhibet. Uti celebris etiam alter fons, Principum dictus, tale quid spectandum præbet, quamvis materia ibi magis lapidibus & lignis adhæreat, quam tota immutet. Imo & in fluviis & fontibus limus se parietibus lapidum agglutinat, in tubulis item aquæ ductuum apponitur, id quod etiam in corpore nostro evenire non inepte concipitur.

Longe magis verum est, salia in aquis soluta & fluida terram in gremio suo fovere, facile hinc separabilem, exemplo vitrioli soluti, sulphuris antimonii soluti, butyri antimonii, solutionis magisteriorum &c. Idem vero in corpore obtinet quoque, vel solius urinæ exemplo, omnibus notissimo & obvio. Inducit hæc corticem matulæ, vitro, vel unicuique alteri vasi, & ad oculum sistit tartarum separatum extra corpus. Talis verò sine dubio quoad omnia sua elementa in corpore & datur, & morbos tartareos dictos causare potest.

Liceat hinc generalem proposituris morborum tartareorum

reorum DEFINITIONEM sequentem dare: Morbi tartarei sunt affectus, salium terreorum seu cœnosorum prædominio præternaturali debiti, sub statu fluido & coagulabili, hinc inde, in toto corpore vel certa parte, variis conformibus phænomenis se exerentes.

GENERIS loco ponimus affectum, commune morbis & symptomatibus nomen, ut sic exprimamus indefinite productum morbosum a causa convenienti hac exortum. Vti enim morbi hæreditarii, contagiosi, flatulenti aliique conjunctim tractari & sub conceptum vocari queunt; ita idem h. l. merentur tartarei.

DIFFERENTIAM SPECIFICAM dicunt verba reliqua. Formam enim & essentiam his affectibus largiuntur salia saturata, impura, cœnosa. Dicunt hæc velut modum salis, ut non pro novo principio æque & seorsim habendus sit tartarus, sed ad salinum referri possit, tanquam activum, cui passivum est immersum & sociatum. Et hoc sensu intelligendus *Diemerbræckius in Anatom. p. 418. f.* ubi de particulis sanguinem constituentibus erudite differit, & ad terreas digrediens, sunt, inquit, qui his principiis etiam terram annumerant, verum cum illa nihil aliud sit, quam salis crassi, maximeque crudi ac ægre dissolubilis residuum, pro peculiari principio habenda non videtur.

Constat enim tartarus particulis terreis, quas excrementitias, & a natura separatas in statu etiam secundum naturam cum Chimicorum capite mortuo & terra damnata comparare integrum est; hæc vero omnium Physicorum suffragiis ad quietem & coagulationem aptissima.

Constat salinis, acuminatis, rigidis, hispidis, tum acidis, tum alcalinis, tum mediis, quæ omnia mechanica tartari ad oculum elucet; modo salinis, modo terreis eminentibus magis, & morbos parientibus. Dum vero cœnosas dicimus, una sulphureas, lentas, viscidas, coagulabiles, plicatiles utrisque junctas innuimus, non exclusis ubivis aqueis, vehiculum singulorum constituentibus.

Adeoque & resolubilis est, non minus ac vini tartarus, non ideo quod sal sit hoc vini, sed quia sal secum habet partes terreas coalitas, quas caloris accedente fervore cogit in poros suos concedere & solvi, a solutione tamen frigoris occursum iterum coagulationem prompte subit.

Hinc & in corpore duplicem statum fere subeunt, resolutionis & coagulationis. Illum quidem, quando lymphæ suppetit, & in floris tenore salia detinent partes terreas, in elementis vitalibus fluitantes, & ipsas tamen morbificas, in motu hoc suo peregrinum non raro motum inferentes. Hunc vero quando quietem subeunt magis, sua natura ad motum tardiores terreæ, & affigunt se hic illis ac compinguntur.

Ita enim effectus causant & post se relinquunt varios morbos tartareos uno verbo. Enimvero tartarus hic morbosus gravat archeum, massam sanguineam, & seorsim lympham conspurcat, obstructions causat, quatenus sanguinis limus seu tartarus, præcipue ab acido coagulatus, parietibus vasorum se affigere novit, motumque impedit, eadem angustando. Producit tumores, puta congestionem & infarctum diducto. Citat dolores, ob spicula salina fibræ nerveis immissa. Hinc arthritidis, podagra, affectus ischiadicus, hinc dolores mesenterii seu colica scorbutica, hinc scirrhi lienis, hinc icterus, scorbutus, febres scorbuticæ, tertianæ & quartanæ imprimis, hinc strumæ, ganglia, nodi & centena alia.

CAPUT II.

De

Morborum Tartareorum causis & phænomenis.

IN rimandis CAUSIS morborum tartareorum vix possumus feliciter eniti, nisi principia chimica admittamus, & naturam

ram optimam Chimistam admiremur. Hæc enim ex as-
sumtis cibo & potu resolvit principia, unde salia emergunt,
ipsi arti inimitabili artificio, acidum & alcali, volatile præci-
pue exuperans in sanguine; emergit sulphur alibile, in chy-
lo albore oleoso, in sanguine & carnibus purpurea tinctura
superbiens; resultant spiritus, subtiles, elastici, vitales, ani-
males. Visitur vero & phlegma inutile, & terra in recremen-
tis & alimentis superflua.

CAUSA ergo IMMEDIATA tartari morborum, & conse-
quenter morborum inde consurgentium, est *διάνεσις*, seu
διαχώρεσις salinarum terrearum particularum inæqualis, cum
eminentia & prædominio. Posita enim hac separatione
tartari morborum, cum dicta conditione, ponitur morbus
tartareus, hic ille, in diversis subjectis, diverso effectu emer-
gente. Siquidem sic archei æquabile imperium excutitur,
exurgunt remoræ, enascuntur spinæ, eveniunt coagula & æ-
rumnæ variæ ab alterato hoc humorum vitalium statu.

CAUSÆ MEDIATÆ titulum subeunt, quæcunque mate-
riæ hujus morbosæ proventum, eminentiam, activitatem,
collectionem, *ὀργασμὸν*, stimulum causare & inducere apta
nata sunt, seu proximius seu remotius. Proximius id præstant
viscera, depurationi sanguinis inservientia, imo adæquate
quæcunque cribra & colatoria, velificantibus variis aliis con-
currentibus, tum a facultate læsa, ut vocant, seu archeo ipso,
tum ab errore externo, seu ratione archei per se, & ratione
objecti.

Læditur facultas a morbis variis, nominatim intemperie,
tam frigida, quam calida, & obstructionibus, qui duo, si vel
soli nominentur, jam sufficere possunt. Si calor partium ex-
cedat, intimius salia acuuntur, ut tenacius abripiant & sol-
vant particulas terreas, deficiente inprimis humido diluen-
te. Elegans hinc Hippocrati adscribitur sententia a *Galeno*
lib. περὶ μαλασμοῦ, c. 3. Calor interficit nos, qui corpora pro-
duxit. Sin deficiat, hebetes & inertes jacent partes transpira-

tioni inservientes, torpor inducitur corpori, fuligines cumulantur, obstruuntur & obducuntur facile v. g. oscula vasorum lacteorum, vel debilitantur saltem, ut transcolari chylus minus possit, & quod primarium est, coctio impeditur, chylus redditur crudus, sanguisque & serum particulis conspurcantur heterogeneis inimicis.

Vtroque modo tonus partium & elater fibrarum laeditur, unde promoventur coagula. Sic nec a calore quidem, nec a frigore generantur calculi, utraque tamen *ἀνγασία* in renibus ad eorundem generationem facit. Liceat verba laudare D. Jacobi compend. instit. med. c. 3. §. 11. ubi calculos generari scribit ex partibus liquoris ad motum tardioribus, dum fluidum subtilius avolat, eo fere modo, quo dentibus tartarus accrescit, amittente sensim partes fluidiores saliva, simul cum reliquiis ciborum. Ita spiritibus subtilioribus exhalantibus conerescit fex vini seu tartarus, & lateribus vasis agglutinatur. Hinc focum agnoscunt in culinis viscerum, nominatim ventriculum, intestina, mesenterium, pancreas, ceterasque partes naturales, primæ & secundæ coctioni famulantes, primas vias potissimum & infimum ventrem.

Cum enim archeus & fermentum ventriculi a nativa & corpori conveniente temperatura deflectunt, saliumque volatilium blandorum a fixioribus & feculentis secretionem non rite apparant, ubi vis in corpore locorum facilis est mucilaginis tartaræ stagnatio & coagulatio. Idem etiam in reliquis visceribus depuratorii procedit, pulmonibus, hepate, cystide fellea, liene &c. Heic humores crassi, feculenti, viscosi, glutinosi, accedentibus salinis acidis particulis, modo fusionem, modo coagulationem promovent, id quod tamen non in instanti, sed successive procedit. Hinc jure meritoque morbos ex tartaro productos inter chronicos magis referimus.

Fit hinc *μόλυνσις* quædam, deficit *πνεύματις*, saliaque fixa tartarea superantia totam massam cogunt, quæ ceu grave

ve pondus, cum minus moveri queat, in corpore commoratur, obstructions auget, accedentibus dehinc aliis cruditatibus pravam ac peculiarem acquirunt corruptionem, & inter alia, vt loquamur cum *Rolfincio Ord. & Meth. comment. at. p. 69.* tartarus a spiritu salis coagulatus in variis membris & articulis concrefcit.

Imo vt hæc porro delibemus, non solum ab intemperie hac defciscit fluidorum *negōis*, & loco chyli, sanguinis, lymphæ, dulcis & blande alibilis, humor fit acetosus, grossior, terreftrior; verum & ipsæ obstructions viscerū proventum tartari accumulans causantque. Quid enim aliud sunt obstructions, quam pori viscerum & cribrorū minus patuli, quam mucilago tartarea se insinuans, quam fluidorū crassities & mobilitas, circulus si non in vasis, tamen in poris minus integer. Sane tartarus & causat obstructions, velut solennior causa, & ab iisdem fovetur, tenuiore humore dimisso, crassiore sensim restitante & morante.

Vappescit inde lymphæ facile, putrilaginem, ichorefcenatiam, acrimoniam concipit, glandulæ separatoriæ in munere suo cessant, ex conglomeratis fiunt conglobatæ, intumescunt, indurescunt, & symbolismo quodam singulari hæc invicem omnia sibi respondent, vt obstructa & infarcta vna, mox altera & alibi locorum, vel communi vel laterali consensione, simili affectu corripitur.

Hinc cum glandulæ cribra propria sint humoris, a fluido interno secernendi vel secreti, omnino necessarium est, & illuc vitium pertingere saburramque ibi colligi, quæ postmodum transcolationem vitiat, & varios effectus producit.

Idem dixero de cavitatibus per totum corpus reperibilibus, siue sint maiores, vt in vesica, in ventriculo; siue mediæ & minores, vt meatus, ductus, canales, & hinc diverso vsui specificè inservientes, v. g. intestina, pelvis renum, venteres, urethra, venæ & arteriæ, ductus salivales &c. siue mi-

nimæ, quibus glandulas dictas & poros cutis annumeramus. Hæ omnes impotentia illius sunt receptivæ, quatenus majores colligunt morbosam saburram, ductus vehunt, & pori transmittunt, ubi vis concurrentibus glandulis laudatis, his omnibus inextricabili nexu conjunctis.

Tacemus articulos ipsos extremorum, ut in arthritide id occurrit toto die. Imo non solum fibris, membranis, meningibus hanc labem affricat tartarus hic morbosus; verum & ipsis ossibus, ut in nodis & gummatibus venereis videre est. Sic toto die dentibus adhærescere sentimus mucum, qui nisi continuo auferatur, præter foetidum odorem, gingivarum solvit compages. Talem mucum *D. Præses* vidit in aurifabro, cui tantus succreverat tartarus in dentibus, ut duplicati quasi esse apparerent. Quin & lac muliebri, ubi non emulgetur, in mammis coagulari, & tartarum generari asserit *Levin. Lemnius l. 4. de occult. nat. mirac. c. 12.* Visi sunt menses arenosi jamdudum *Hippocrati*, semen arenosum *B. Job. Theodor. Schenckio nostro Exerc. anat. §. c. 35.* ne de sudore, bile granulata & aliis dicamus latius.

Laudari vero merentur & fermenta peregrina inde enata & seminalia, tartarum specificantia, quod in febribus, ictero ipso, ad oculum patet, exerente se satis superque in urina saburra tartarea. Ita enim a miasmate tali acido bilioso tartareo inquinantur subinde assumpta, ut in similem corruptellam abeant prompte. Valet id de glandulis fermentorum fabris primariis, & de aliis partibus corporis.

Generatur, inquit *Kozack loc. cit.* in omnibus & singulis partibus corporis, in digitis & eorum articulis, æque ac in stomacho, intestinis, jecore, venis & arteriis. Omne enim membrum, juxta *Crollium*, habet suam digestionem & separationem in se propriam, suum item emunctorium & excrementum; ubi plura habet egregia huc referenda.

Sortitur vero tartarus vim suam morbificam & in actum deducitur, quando accedit copia, unde gravata natura vel

per

per *πευματισμὸν* velut criticum propulsat eum ad articulos
v.g. in arthritide, vel per *συναρθερισμὸν* cogitur in calculos
& fabulum. Illud confertim & cum impetu, hoc lente ma-
gis & successive, accedente puta *qualitate* peregrina, indeque
motu, illuc vitio translato, vbi pori patentiores, fibræ laxio-
res, pars uno verbo debilior, motu excedente & deficiente,
vnde extravasatur, & in effectus morbosos alios cedit, in
calculos densatur.

Hæc vt proximius conferunt ad morborum tartareorum
γένεσιν, ita & ex REMOTIORVM CAUSARVM oculis obstrican-
tur non pauca, quæ & modificant & actuant tartaream hanc
sobolem. Ita TEMPERAMENTVM non unum disponit ad mor-
bos tartareos, phlegmaticum lentore mucilagineo, cui fa-
cile junguntur arenulæ, cholericum lymphæ insufficientia,
melancholicum acore fixante terreo. Vtque hæc valent de
temperamento totius, ita & speciale seu particulare eosdem
invitat, si v.g. renes *ἀνγκασία* laborent, si hepar, lien, ventri-
culus inprimis, & alia viscera. Valet idem quoque de tem-
peramento non tam nativo, quam afeititio, de tono suo de-
jectis visceribus variis diætæ erroribus, aliisque injuriis ex-
ternis.

DISPOSITIO HÆREDITARIA morbos tartareos invitat
quoque, unde fere tales sunt cum hæreditariis communes.
Hinc non inconcinne de his *Baptista Mantuanus* canit:

*Qui viret in foliis venit e radicibus humor;
Sic patrum in natos abeunt cum semine morbi.*

Sic morbos videmus gentilitios, totisq; familiis peculiares
quasi & proprios, arthriticos ex arthriticis, phthificos ex
phthificis nasci, epilepticos ab epilepticis, quatenus seminali
contagio lymphæ vitium ideale secundarium affricatur &
imprimitur, quæ humoribus impressa qualitas modo citius
modotardius se exerere, geniumque suum referre & tarta-
reum spargere principium observatur.

Nec

Nec **ÆTATES** abludunt. Vtut enim, juxta 4. *aph.* 30. ob blandiorem & temperatiorem lympham pueri non æque laborent podagra ante pubertatem, videas tamen & hos arthriticos aliquando; imo vix recens nati infantes & sabulum arenosum emittunt cum urina, & calculum experiuntur vitæ insidias struentem. Adeoque nulla ætas de ἀπελίας seu immunitatis privilegio gratulari sibi potest, licet alia magis, alia minus hisce sit obnoxia. Maxime vero senilis, quatenus calor decrescit, humidum vero blandum, dulce, alibile in statum contrarium abit, vappescentem, acetosum, tartareum.

SEXVS quoque suo modo illustrat morborum tartareorum genesis, vel solo menstruz evacuationis exemplo. Hac enim bene habente nec calculosa, nec arthritica symptomata facile exercent sequiorem sexum, præterquam ubi insignior copia depleri hac via renuit. Accedit in eodem texturæ teneritas & habitus corporis. Quantum vero in iisdem teneritas morbos hos invitat, tantum in viris temeritas & quodvis audendi vel licentiosius vivendi mos præstat.

Amplum ulterius dominium est, quod exercent in corpus **SEX RES NON NATURALES**, adeo quidem ut ab ipsis fere tota dispensari videatur sanitas. Inter has primum locum sibi vendicat **AER**, docente enim Hippocrate 3. *aph.* 1. mutationes temporum potissimum pariunt morbos, & in ipsis temporibus magnæ mutationes frigoris & caloris. Aer maxime frigidus, humidus, densus, palustris favet morbis tartareis, & quo magis effluviis gaudet humidis, paludosis, falsis, eo magis est insalubris. Pori hinc corporis pro diversitate subjectorum obstruuntur ab humiditate illa austrina, cumulantur recrementa uvida, & ad miasmata concipienda magis aptatur sanguis. De hoc *Cons.* 3. *aph.* 5. ait: aquilo frigidum reddit aërem & siccum, tusses movet, fauces exasperat, alvum indurat, urinam supprimit, horrores excitat, lateris & pectoris dolores facit. Hinc accolæ maris Balthici & Germanici & ob crassiores illum aeris statum magis infestatos

statos videas tartareis morbis præ aliis ficcarum regionum incolis, adeo ut scorbutum endemium saluent.

Præcipuam vero tartareis morbis materiam suggerunt alimenta, CIBVS & POTVS. Audiamus *Paracelsum libr. 1. de Pro*: Tartarus vel tartarum, *inquit*, est omne generatum ex eo, quod comedimus & bibimus, habens in se mucilaginosum quiddam ex dissoluto frigido, & coagulatum per calidum. Seu verbis *Kozack l. c. p. 38.* generatur tartarus ex excrementis alimentorum balsamo coherentibus. Hoc ipsum vero liquor salis est *Paracelso*, quod balsamum naturæ prædicat, qui sustentet corpus, ne putrescat. Quando enim, ut id repetamus, sal hoc volatile magis in statu naturali & sulphur probe & concinne sunt remixta, nec lymphæ proportionem excedit, sed utraque decenter contemperat, fit optima temperies, vis elastica ex combinatione singulorum emergens, caractere sigillata vitali, optime habet & procedit, & contra.

Fit hoc duplici nomine, partim ratione objecti, alimentorum ipsorum; partim ratione subiecti, ventriculi & reliquorum organorum. Quæcunque enim alimenta sunt, grossiora, magis terrestria, salsa, infumata, muriatica, mucilaginea, tartarea uno verbo, illa chylum grossiorem, sanguinem tartareum magis gignunt, & vicissim etiam optimi cibi, visceribus robore suo non pollentibus, abeunt in hanc classem, non sua sed caloris & menstrui culpa. De his *Hippocrates*, corpora, *inquit*, impura, cacochymica, tum ventriculo inquinato & scatente impuritatibus biliosis, pituitosis, acidis, tum ipsa massa sanguinea, quo magis nutriveris, eo magis læseris, improporione manifesta tunc conspicua & succedente. Accedit modus assumendi incongruus, in quantitate, qualitate, utendi ordine & aliis delinquens, unde non potest probe succedere chylicationis & depurationis opus.

Pertinent huc ex oleribus brassica muriata, & legumina, viscido tartareo succo turgida, & flatulenta gaudentia *éveq-*

yeia, pisces torrefacti, carnes mucosæ, & concoctu difficiles; lac item & omnia lacticinia, caseus, frixa, panes minus fermentati grossiores, mucidi, corrupti, ut & saccharata, mellita & dulcia inde alia, quæ cœnosum & lutosum reddunt sanguinem, unde facile obstructions pariunt, ne dicamus de acido quod augent.

Ex Porvis genere maxime fovēt & augent tartareum in corpore conceptum mucorem aquæ lutosæ, palustres, *stagnantes*, *Coo* laudatæ, maxime particulis heterogeneis fœtæ. Hinc cerevisias ex aquis lacustribus, paludosis & alcalifatis prorsus damnat *Paracelsus libr. de Tartaro.*

Vinum quidem moderate usurpatum cor lætificat hominis, sanitatemque integram servat, senes solatur, unde *lac senum* dicitur; sed nisi selectus instituat & concinnus usus, vinum maxime morbos tartareos nutrit, fovet & educat, non solum recens, dulce, seculentum, mustum, sed & generosa illa, Hungarica, Austriaca, Rhenana, Bohemica, Gallica, & Hispanica, aliaque. Quo subtilius enim acidum habent & tartarum, eo penitius illum massæ sanguineæ influant; ut contra ea, quæ grossiorem in primis viis separant & dimittunt, respectu minus gignunt vel calculum, vel podagram. Tale Jenense pronuntiatur, a *B. Rolfincio l. c.* Nullæ *inquit*, inde noxæ, nec in mesenterio, nec pancreate, hepate vel liene, nec renibus aut vesica. Nulli in hac urbe calculosi, nulli arthritici, nisi qui vinis Francicis & Rhenanis palato magna cura litant, & majori cum obstinatione. Illa tamen cum grano salis sunt intelligenda, si enim excedas, & ab illo noxa præsto est, ut & arthritis ipsa, & præcipue affectus ischiadicus inde observetur apud nos in praxi ortus. Vtrobique, verbis *D. Pres. Pathol. s. 2. c. 9.* subtilior sulphurea & tartarea pars vini in sanguinem diditur, humoribus & visceribus noxam affricat, acor sensim irrepit & nervis inimicam vim infert.

De Motu elegans est *Hippocratis* sententia *l. 1. de diet. c. 1. §. 18.* Homo edens, seu alioqui bene habens, non potest esse

esse sanus, nisi etiam laboret seu moveatur. Socratis effatum dignissimum lectu, labore occupari ex usu hominis & bonum, & contra otiosum esse noxium & malum, operari bonum, otari malum. Motus ergo & excedens & deficiens ad morbos tartareos struit viam. Sicut enim aquæ ni moveantur, corrumpuntur; ita eodem modo vappescit & lentescit sanguis, serumque ad obstructions fat idoneum redditur in corpore humano.

Impedit motus lentorem cœnosum, superflua diffilat recrementa, & sanguinem vividum servans *διὰ γλῶσας* tartareæ frenum est. Videas hinc rusticorum corpora tanquam perpetuo mota minus hypochondriaco malo, calculo aut podagra infestata, cum tamen quieti deditos his affligi toto cernas die, adeo ut malum hypochondriacum familiarem literatorum quidam statuunt morbum, ob nimiam maxime corporis quietem, sub animi irrequieto motu, & intermissos motus, & hinc obtorpente calore, humidoque stagnante magis. Interim & nimio motu, diffolata plus justo lymphæ, & desuper potu hausto, ad coagula fit dispositio.

SOMNUM & VIGILIAS quoq; in morbis tartareis accersendis se sistere pararios certum est, quippe cum somni effectus morborum in spirituum & humorum torpore consistant præcipue, & hi maxime in prædictis morbis prædominium sortiantur, hinc somnus excedens, vel indecenti tempore & ordine citra causam initus concumulat excrementa, ut non solum utiles alimentarii humores restitent, sed & excrementitii. Somnus defectum motus dicit, quo posito calor quoque vividus esse definit, nec in poris, in cavitatibus promovendi humores, si sudorem excepero ex parte, gaudent illa propulsione debita.

VIGILÆ contra ea non minimam partem sibi vendicant causæ quatenus ficcanda roscidum vaporosum partium nutrimentum, cœnosæ particularum tartarearum collectioni & constipationi obstetricantur, ut taceamus mirum quantum

coctionem impediri & debiliorem inde reddi. Valet id maxime de lucubrationibus. Non enim vim suam habet ventriculus, ut eleganter scribit *Barclajus*, evocato ad laborantis cerebri subsidium igne. Ausim dicere, ait *D. Praeses* noster in *Patbol. sect. 2. cap. 9. p. 315.* vix tres hypochondriacos enormes offendi posse, (nec enim omnes affectus tartareos hic enarrare valemus) qui, si a labe hæreditaria abeas, malum sibi non contraxerint vigiliis & somni defectu, sive noctes vigilatæ fuerint studiis & meditationibus, sive curis & mœrore, sive, quod æque malum est, inter *αυπερβολαχίαν*, seu pocula. De his ut causis *Cous 2. Aph. 3. & 7. a. 71. Somnus, vigilia utraque modum excedentia, malum.*

Quantum ANIMI PATHEMATA ad generationem morborum tartareorum faciant, toto apparet die, spiritus enim in aliis efferati, in aliis depressi & concentrati turbas massæ sanguinæ inferunt. Sic ira sulphur sanguinis exaltatum & rarefactum intimius cum scoriis tartareis nubit, & partibus extremis debilitatem infert, unde arthritidem invitat in dispositis. In aliis alia vitia, curæ, mœror & sollicitudines humoribus fixitatem & *σύν* inducunt, & ad obstructions ac coagula conferunt.

Præ aliis vero morborum tartareorum *γένεσιν* promoven-
vent causantque EXCRETA & RETENTA, sive illa sint fluida, sive solida. Recrementa chyli & sanguinis crassiora & tenuiora ordinarie egredi debent, sive id fiat per transpirationem insensibilem, sive per secessus ordinarios, quæ moram fortita totam turbant corporis œconomiam. Sic si partes terreæ, limosæ, tartareæ, salinæ, per urinam excerni solitæ, non separantur a massa sanguinea, affectum hypochondriacum, arthritidem, calculum creant. Icterus bilis evacuationem prohibitam sequitur. Alvi segnities, teste *Hippocrate*, omnia confundit, tormina inducit, ad minimum gravat naturam & fatigat, quippe particula tartareæ mora tali coacervantur, glandulasque obstruunt, & hinc mala quamplurima causant.

Tace.

Tacemus *Veneris* quoque defectum & excessum, quæ non uno modo concurrunt, dum in spiritus & humores non minimam exercent potestatem. Defectus fermenta peregrina generat, excessus partes debilitat, calorem depauperat, & cruditatibus tartareis ansam præbet.

EX PRÆTERNATURALIVM CAUSARVM classe morbi alii quoque tum tartarei ipsi, tum minus tales quoque visi, tartareos producere affectus assolent. Sic quartana aut invenit scorbuticum, aut facit, instar omnium quasi. Si vel scorbutum, vel affectum hypochondriacum nominaverimus, vel soli sufficiunt ad reliquos producendos. Et ipsi inter sese velut symbolismo quodam gaudent, arthritis, podagra, calculus prompte se generant & excipiunt invicem.

Relinquit quartana post se non raro, si diutius duret, scirrhum lienis admodum rebellem, illuc confidente materia tartarea, & in urina se prodente. Observavit id nuperrime D. *Pres.* in infante nondum tres annos nato, qui cum ultra annum laborasset quartana, quod ipsum etiam rarum est, jam a tribus vel quatuor mensibus sinistrum abdominis latus tumidum & scirrhosum tactu deprehendendum habet, liventibus exterius venis.

Ita vero generati morbi tartarei non uno gradu & differentia se exerant, alii universales cum febris, ut quartana, & sine eadem, ut in ictero, alii medio modo, ut arthritis; alii incipientes magis, alii confirmati, & calce, nodis, calculis conspicui; alii connati, alii acquisiti, incipientes & confirmati, imo & *συνεπιδημιοντες*.

Uti etiam suis phænomenis privatis singuli sunt conspiciui, quod speciatim prosequi non opus est, ita non unum sortiuntur EVENTVM. Tartarus fluidus & resolutus naturæ minus adversus est, & magis subjugabilis, quatenus materia adhuc dissipabilis, & cum humoribus circulata, faciliorem promittit curationem, dispositione prava nondum adeo fortiter visceribus impressa. Inveteratum vero malum,

quod radices egit firmiores, ob materiæ copiam & pertinaciam, nil bonæ de se spei promittit, sed nisi validissimis medicamentis cedat, corpus reddit cacochymicum, facileque, si symptomata accedant alia, mortis accelerat gressum.

Quamdiu autem secretioni & propulsioni ad loca extrema natura studet, vel ipsa sibi vias quærit, invenitque commodas, actuatque medicamina sibi subministrata, melius sperandum. Contra ea quando ipsas vitales undas occupat penitus extra verti nescius amplius, sed quietem intentat, ædum est de vitæ spe, ut in podagricis confirmatis id occurrit non raro.

Idem dixerò si diarrhoeæ spontaneæ accedant exque critica, si per urinam copiosa saburra evacuetur, si per sudorem vel *ἄδηλον διαπνοὴν* expirent miasmata morbifica, grossiora quoque; si per hæmorrhoides exitus commodior detur, si uno verbo sit subjugabilis, superior futura est natura, non ablucente ætate aliisque, & contra. Accedens scirrhus, hydrops confirmatus, arthritis vel podagra nodosa, nil constantis auxilii ut plurimum promittere potest.

Quæ vero plura dici possent de morborum tartareorum signis & prædictione, e specialibus illorum loculis potius haurienda fuerint, id quod in præsentiarum scopum nostrum transcendit. Sufficiat urinam solam adhuc nominasse, ex qua optime morbi tartarei explicari vel illustrari possunt. Et duplici quidem modo id valet, καὶ ἄρσιν & κατὰ θέσιν. Videas urinam in morbis chronicis, cachexia, hydrope, affectu hypochondriaco, sæpe plane aquosam, ipsi aquæ fontanæ similem, indicio non separari extra corporis pomœria tartarum probe, unde hydropis laudati futuri, imminentis apoplexiæ aliorumque malorum id argumentum est. Contra ea urina saturatior, turbida, crassa, turbata, ponderosa, tartareo excremento foeta in ictero, item in febribus cum primis, magno cum commodo prognoseos, futuri, & diagnoseos præsentis causæ status, observatur,

CAPUT III.

De

Remediis morborum Tartareorum.

EXploratis itaque viribus hostis hujus tartarei, præsidia nobis ut comparemus & lustremus par est, quibus insidias illudere, injuriis structis obviam ire, & malum avertere queamus.

Fit id ipsum optime ad ductum fili Ariadnei, METHODOVUM MEDENDI puta, procedendo, quæ suggerit indicationes debitas iisdem, secundum quas indicata seu materia medica impendi postulant.

Enimvero, ut alia mittamus, consultum & necessarium videtur sequentia attendere: 1. Turbans quodvis heterogeneum salino-terreum, seu intra vasa ferociat, seu hic illic *σύν* fortiafur, invertendum, revellendum corrigendum est.

2. Quicquid quietum est vel in fluidis vitalibus, alimentariis & excrementitiis, tum actu, tum potentia, vel in cavitatibus & receptaculis, diluendum, resolvendum.

3. Viscera, culinæ & fermenta, ut *σύννεσις* & *διάνεσις* fiat utilium ab inutilibus, & præcaveatur morbosa, roboranda sunt. Seu, si breviter id declaremus, tartari morborum quantitas imminuenda, qualitas alteranda, motus moderandus est, idque ex fontibus præsidiorum ordinariis, secundum loculos suos spectandis.

Ex CHIRURGICO VENÆSECTIO & morbis tartareis succurrit, sed cum discrimine, in tartaro resolutio, bilioso, calido, mobili, partim curative, partim præservative. Illud, ubi ad partes certas deponitur, ibique tyrannidem exercet, in hemicrania scorbutica, epilepsia, hæmorrhagia nasum, mensibus immodicis, apoplexia sanguineo-tartarea, arthritide cum primis, febribus item, ubi cum plethora conjungitur

tur & ferocit. Ita evacuat & spumefcentiam ejus refrænât, revellit, alterat, liberiozem motum sanguini fœnerat, ipsum ventilando. Hoc ad avertenda coagula & consequentem generationem in morbis calidis & irrequietis, tempore verno & autumnali, in melancholia hypochondriaca, mania ipsa, arthritide laudata, & mensium præsertim ac hæmorrhoidum obstructione. Profunt hæc consentientibus reliquis, ætate, habitu corporis, temperamento, viribus &c.

Quadrat huc & CUCURBITULARVM vsus, venæsectionis vicarius, & insignis est, sed sub iisdem conditionibus, ad tollendam illam *σύνωσις*, quam tartarus partibus certis minatur. Sic pro præservatione a podagra maxime proficuum quibusdam æstimatur, vt in puncto plenilunii cucurbitulam in majori pedis affectæ digito applicare permittant; imo & in curatione aliquando, si non gravius incutiat malum, & in principio sit, idem audent.

HÆMORRHOIDVM apertionem serio quidam postulant, imprimis in iis, quibus antea fluere consueverunt non sine levamine, vel saltim sanguinis ex iisdem hirudinum suctu de tractionem, de quo legi meretur *B. Rolfincius ord. & meth. comment. p. 504 & seqq.*

Nec inutile est, FRICTIONES quoque instituere, vt corpus eo rarius & alacrius ad exsequenda officia naturalia reddatur, & in motum suum asserantur effluvia & humores. Favent enim revera & transpirationi huic, & circulationi, eoque ipso inhibentur *σύνωσις*, & coagula hinc inde alias futura.

FONTICVLI, dum biliosos & ferosos humores e corpore tam perenniter, quam sensibiliter ad se vocant & expellunt, non exiguum levamen in his affectibus exhibent, maxime vbi serosa, falsa, tartarea colluvies his illis partibus decubitu suo molesta est, vt in ophthalmia, doloribus capitis & alias, nec alia adhibita proficua deprehenduntur; ita tamen vt debitis legibus artis hinc tractentur.

E PHARMACEVTICO penu, cum pluribus abundet
medi.

medicamentis, iisque excellentissimis, eligenda veniunt, quæ humores secundum naturam mobiles, v. g. massam sanguineam, bilem & urinam, jam indispositos, & ob caloris nativi & particularum activarum defectum torpidos & otiosos magis, ob fixitatem, lentorem, coagulum & viscositatem male audientes, respiciunt, quod non uno nomine præstant.

Debentur tartareis morbis PURGANTIA, eaq; modo leniora, modo fortiora. Vtraq; enim viscedinem apprime disjiciunt, primas vias extricant, massam sanguineam defecant, unde redditur humoribus vitalibus & visceribus suus tonus. Saltem apparant reliquis viam, & ipsa digestivis seu præparantibus indiga sæpe prius; obicem item tollunt, ut reliqua præsentius alterare & juvare queant.

Ubique vero minor quantitas hujus farraginis est in corpore, & materia magis resolubilis, magis lenientibus opus est; ubi vero fixior, acidior, magis chronica, etiam fortioribus & heroicis est locus. Inter priora illa profuerint *pilula* *Æææ* variz, *Quercetani*, *Bontii*, *Schröderi*, *Æææ* *3 les sennate D. Præsidis*, & similes aliz, ab hoc ipso usu insigni nomen indeptæ. Par ratio est *sennæ Alexandrinæ*, *rhabarbari Alexandr.* & ex iis paratorum, quæ blande saburram tartaream promonent, & ad exitum disponunt.

Inter hæc, seu fortiora & media, *gialapa* & *scammonium* principem obtinent locum, imò & *helleborata* & *colocynthiaca*, & classica hinc usque recepta composita, *pulvis laxat.* *veget. Rolfincii*, *Wedelii*, ex *gialapa* cum *Pro resolut.* remixta, *pulvis cathol. Michael.* additis oleis convenientibus, *pulvis Comit. de Warwick* rite præparatus, *extractum cathol. panchymag.* *pilule de gummatibus Sylvii*, aliaque usu & experientia probata. Præstant vero sæpe & infusa, ex purgantibus cum aperientibus mixtis, & potulenta alia, modo *μετ' ἀσφαλίας*, tuto, cum debitis cautelis & provide dentur.

Cumque medicus sit naturæ minister, illa vero & ad evacuationem per τὰ δῶ non rarò inclinet, data hac indicatione & VOMITORIA non sunt de nihilo, ad πρῶτον ψεύδος, liceat ita vocare, seu radicem, e præcordiis exterminandam, imprimis si æger vomitum non aversetur, & humor sit ἀνὰ πρῶτον.

Præstat vero, ut quædam saltem eligamus, *rad. asari.* quæ ob texturam particularum sui generis, crudis, viscidis, & acidis humoribus corrigendis debetur, ut veluti panacea a quibusdam habeatur, si in substantia cum anatica proportionem *crystall.* ἤρι propinetur, additis *gummi de Peru gr. iij. o. mac. gtt. i. ij.* Alias utilissima sunt Θ Ὀλι, ἤrus emeticus, ἤius vite, & ex vitro ἡii seu croco metall. parata alia. Interim tamen minus commode, cum per τὰ ἡάτω natura exitum molitur, eam ab opere suo sursum avocamus; convenientior enim & magis amicus inferior naturæ quam superior tubulus, nec cum tanto virium dispendio res peragitur.

Nec rejicienda sunt DIAPHORETICA blandiora, quæ optima & naturalissima morborum tartareorum sunt evacuantia, quippe salia acida in sanguine hærentia absorbent, & cum sero extra corpus eliminant. Talia sunt ex alcalinæ naturæ fixioribus terrea, ἤium diaph. conch. ppt. CC. ustum, lap. bez. uterque, *bol. Armen. bezoard. mineral. Ole &c.* Ex volatilibus, & mediis, quæ torpidum seri motum promoveant, & naturam horrentur, ut discutiat noxium, poros aperiant & M. S. vigorent. Instar omnium sunt CC. f. & succinat. viperar. ebor. M. S. & Ra bezoardica cum ἡu Θ is acuata, essent. lignor. simpl. & ἤiat.

Welsch in Dissert. de Agagropilis, p. 52. & 60. commendat agagropilas, virtute sudorifera conspicuas, in pancreatis, mesenterii, hepatis & lienis obstructionibus. cachexia, ictero, affectu hypochondriaco. &c. Attendendum vero, ut præmissis purgantibus & vomitoriis propinentur, quo sic remotis prius crassioribus & viscosis diaphoretica residuum resti-

restitans commodius evacuent, nec pituitam seu serum a tartaro inquinatum & crassius magis coagulemus, humores turbemus, & impuritates sanguinis, quæ removeri debent, augeamus.

Affinia & symbolica diaphoreticis sunt DIVRETICA, quæ insigniter serum corrigunt, partes tartareas, massam sanguineam & speciatim serum collutulantes, educunt, vnde & inter specifica bonam partem resolventia veniunt. Laudari sane merentur *Ra aperitiv. Mæb. Frus Oatus, arcanum F ri, us O is, F ri volatilis, elix. nephrit. Ra F ri simpl. & compos. us O is d. Ori d.* quem Sylvius tantopere æstimat, ut & calculum in vesica resolvi inde posse speret.

Hæc ut vniversalia sunt & communia sic præsidia morborum tartareorum; ita SPECIFICA & κατ' ἐξοχήν illis debita sunt APERIENTIA, quæ resolvunt coagulum salino tartareum, meatus obstructos referant, ut porum choledochum, vtreteres, ductum pancreaticum, intestina, extergunt glandulas, ut pori magis hient, transpirationem & transcolationem impeditam feliciter adjuvant. Intime hæc penetrant, absorbent acidum coagulationis principium, fixosque jam & corruptos humores fluidos reddunt, primaria hinc adjuvamenta in ictero, hydrope, cachexia, affectu hypochondriaco, calculo, scorbuto, paralyfi, febribus ipsis & aliis laudatis.

Talia verò sunt Rad. 5. *aperient. maj. & minor. cichor. gramin. pimpinell. trifol. fibr. Herb. absinth. agerat. calamenth. capill. veneris, ceterach. cuscut. fumar. hepat. nobil. plantæ antiscorbuticæ omnes, cochlearia, nasturt. omne, lingu. cerv. beccabung. epithym. sinap. costus arabicus, cortex Winceranus.* Ex præparatis *∇a hepat. nobil. conserv. & cocklear. ∞ Dulcis, Oli, Mi, F ri, clyffus Oii F ens, F ea item omnia, crem. crystall. & Ra F ri, jam laudata, acidum F ri Alc, Oium Ois, hepat. rubr. ∞ aperit. Penot. Pil. F ea, de ammon. essent. absinth. fumar. simpl. & compos. elix. propr. antiscorbut. Oli Myrs. ∞ Oli Ois, essent. F Oia.*

Vitriolata hæc summis extollit laudibus *Raimund. Mindererus, tractat. de chalcantbo & p. 80.* in *Qlo*, inquit, latet eique inhæret plena, perfecta, absoluta, & consummata cura cachexiæ, icteri, hypochondriaci affectus, lithiasis, calculi, arenarum. Instar omnium quoque sunt *martialia*, sicca & liquida, *crocus* ♂ *aperitivus*, *pulveres cachectici cinnabarini*, ♀ *ci, balsamici, roborantes, resolventes*, inde parati. Ex liquidis celebrantur *Ra* ♂ *aperientes, cydoniata, antiscorb. Zwelfferi, duplicata, belleborata*, per se & cum *arcano* ♀ *ri, ou* ♀ *ri, mistur. simpl* remixta, ut & *Ra* ♂ *balsamica*, singulæ ex inventione & creberrimo usu *D. Prasidis* probatæ, & pro diverso modulo indicantium variandæ, modo præmittendæ purgantibus, modo interpolandæ.

Neque his solis contenti esse possumus, sed & essentia & mixturæ hypochondriacæ, aquæ aperitivæ, decocta & infusa aperitiva, minori vel majori apparatu concinnanda. Imo huc repetenda quoque sunt specifica, seu determinata alia, lithontriptica, emmenagoga, arthritica, febrifuga &c. quæ vel nominasse h. l. sufficiant.

Vbivis vero viscerum partiumque affectarum earumque toni & roboris quoque ratio habenda est, tum per hæc, tum per ALTERANTIA CONFORTANTIA alia; illa quippe maximam partem tartareæ collutulationis vel sustinent, vel foveant, ut eorundem nativa temperies si non plane dejecta, saltem nimium quantum labefactata, id exposcat. Cumque longum nimis foret omnes illos exquirere loculos, aliunde huc referri & pro re nata applicari possunt stomachica, hepatica, splenetica, cordialia, cephalica, hysterica arthritica. &c.

Intactæ non dimittendæ sunt plane & THERMÆ & ACIDULÆ, universalia illa tartareorum morborum plurimorum, etiam alias quasi desperatorum, modo non coagulum prædominetur, auxilia, clutriantia & defecantia penitus inaccessa alioqui loca, simulque alterantia. Ex acidulis eminent *Egranæ, Swalbacenles, Pyrmontanæ*, nec minoris virtutis

tis, leniores licet, Bibranæ nostræ, quarto ab hac urbe lapide sitæ, indies plurium experimentorum successu nobilitatæ. Ex thermis Carolinæ, Emsenses, Wisbadenses, Aquisgranenses & aliæ.

Agmen claudat decantatissimum Asiaticorum & jam Europæorum remedium, decoctum *Herba Thea* puto. Summis hæc a recentioribus extollitur encomiis, adeo, ut vix ulla planta tantis hoc usu condecorata fuerit præconiis, & instar panacæ dilaudetur, quæ morborum inprimis tartareorum turbæ quasi aliquod Medusæ caput objici possit. Habet tamen & illa, quod desiderent viri docti in applausu tam decantato. Audiamus *excellentissimum D. Doleum in Epistol. ad Waldschmid. p. 16.* Suspectus mihi, inquit, potus ille frequens ob nimiam aquæ quantitatem. Rationes verò allegat plures, & addit: si ratio non placet, ex experientiam nostram, multos enim novimus singulis horis matutinis & vespertinis eo potu abusos mortuos esse hydrope, alios lienteria, ictero, affectu hypochondriaco, catarrhis &c. Melius asserit item substitui herbam veronicæ & betonicæ, quibus vis illa poros aperiens & ad sudorem quandam disponens major inest. Tacemus symptomatibus urgentibus debita, *opiata* maxime, & alia.

Tandem & DIÆTA delibanda est, cujus non minimum momentum est ad arcendos morbos tartareos. Ex VITALI AER, ubi insalubribus scatet atomis, vitandus, & si in eo æger constitutus, mutandus. Commendandus purus, lucidus, temperatus, serenus, vitandus crassus, nebulosus, frigidus paludosus.

EX NATURALI CIBVS & POTVS naturæ sint convenientes, quantitate, qualitate, tempore, ordine, & aliis regulis. Vitentur, vel parcius saltem in usum veniant mucilaginosæ, infumata, muriata, grossa ex piscium, carniū, fruxorum & aliorum genere, superius tacta. In omnibus teneatur mo-

dus, dulcibus, acidis, salis. Vitentur potus aquarum mucosarum, glaciatarum, stagnantium, & ebrietas cane pejus & angue. Vinimoderatus usus non nocet, modo non excedas, neque obstitent dolorum faces, vel alia contraindiantia. Eligantur melioris notæ vina, Rhenanum, Neccarinum, Mosellanum, & Franconicum, quæ mentem exhilarant, coctionem juvant, obstructions tollunt, flatus discutiunt, crassos humores aliasque cruditates corporis attenuant, incidunt, coquunt, discutiunt. Cerevisia sit bene defecata, non nimis recens, nec vetusta nimis, cum aqua laudabili cocta, lupuloque bene condita. Si libet medicari eandem, *scolopendrium, absinthium, fumaria, caryophyllata, scordium*, ex usu sunt.

EX ANIMALI MOTVS sit moderatus & tempestivus, neque peccet in defectu, neque in excessu, magis tamen ante cœnam & prandium instituatur, quo sic calor excitatus pro meliori coctione capax se sistat. Post passum minus convenit, quatenus coctionem turbat, chylum adhuc crudum nec perfecte elaboratum in vasa præcipitat, obstructions mesenterii aliorumque viscerum & plura mala corpori inducit. Mediocritatis leges observandæ veniunt & in QUIETE, ut corpus laboribus defatigatum recreetur, nec tamen nimis indulgeamus, quo torporem & languorem eidem conciliemus. Vere Poeta:

*Otia corpus alunt, animus quoque pascitur illis,
 Immodicus contra carpit utrumque labor.*

SOMNVS & VIGILIAE invicem alternent, semper tamen cavendum το πελὺ, non vigiles ducendæ noctes corpusque somno defraudandum est, nec somno nimis indulgendum, sed proportio semper servanda.

ANIMI PATHEMATA justis regantur habenis, recreetur mens gaudio moderato, jucundis conversationibus, aliisque licitis hilaritatibus. Proficuum etiam est quandoque suavibus interesse modulationibus & concentibus musicis; arceantur
contra

contra ea quæ animum distrahunt & gravius afficiunt; relegandi mœrores, curæ & sollicitudines supervacuas; caveatur a profundis cogitationibus, lucubrationibusque in noctem protractis, utroque nomine.

EXCRETA & RETENTA ad naturæ normam respondeant, hæmorrhoidum mensiumque fluxus nunquam, nisi aliud quod indicans urgeat, otiosus relinquendus. Alvus servetur aperta & ad pondus ingestorum tractetur; si forsan ad obstructionem inclinet, officii sui admoneatur, pilulis aloeticis usitatis, aliisque lenientibus.

VENERIS usus suis cancellis contineatur, nec excedat, nec deficiat. Ita *Henr. Petreus nosolog. harmon. Tom. II. Diss. 38. p. 288.* refert ex Danis fide dignis, veneris exercitio, scorbutum curari, quod non est de nihilo, si ex hoc fonte malum scaturiat, vel exacerbetur.

DEO LAVS, HONOR ET GLORIA.

A Vfis applaudo, post bella corona
sequetur,
Qua Tibi Salanus cinget A-
pollo caput.

*Magni Parentis filio haud degeneri
hæc gratulabundus deprop.*

RUDOLPHVS GVILIELMVS CRAVSIVS, D. P. P.
Hact.

H Actenus impigre Phœbeia castra secutum,
 Murice nunc dignum tartarus ipse docet.
 Hanc fluidi pestem vitalis pellere gnaro
 Alter honor cornu divite plenus erit.

ita

*Auſpexedius, Nobiliſſ. Dn. Doctorando affectum
 ſincerum teſtatur Optima quaque ominatus*

PRÆSES

E N Patris, Aſtræ in campo permulca merentis,
 Gnatum prædives plus Hygiea juvat!
 Diſſimilis Patri Cultor; Sed cedere virtus
 Nescia, progeniem baud degeneraſſe facit:
 Mandans in campum caſtris prodire relictis,
 Et ſibi Muſarum bella cedere nova.
 Ceptis applaudo, precor, ut victoria cedat
 In laudes dignas, in patriumque decus.

*Nobiliſſ. & Clariff. Dno. Doctorando
 Fautori ſuo honoratiſſimo ſcrib.*

JO. HADRIANUS SLEVOGTIUS, D. & P. P.

M ULLERE Aſtræ felix & ſumme ſacerdos
 Quem ſeculi Baldum ſplendida jura vocant!
 Aſpice maturet quæ jam TIBI gaudia meſſis
 Quantaque lætitiæ ditet ariſta manum.
 Ceu TUA cum Nato crevit nitidiſſima virtus,
 Sic in Nato etiam dulcia grana gerit.
 Quasque tuus Phœbi ſegetes Ludovicus in arvis
 Colligit, has tribuit provida Jena Tibi.
 Maturent plures poſthac tua tempora fruges
 Horrea dum fame plena & honoris erunt!

*Sic feliciffimo Genitori de felici virtutum pater-
 narum hærede, affectu pi-ntiſſimo gratulatur*
 NOMINIS MULLERIANI Cultor devotiſſimus

JO. CHRISTOPH. Wenzel D.

